

סוגיות בענין חנוכה

על חנוכה אין מסכת בגמרא. סוגיות הגמרא העוסקות בחנוכה מרוכזות במסכת שבת בדפים כא ע"א – כג ע"ב. לאורך דפים אלו יש מספר סוגיות ונושאים – תוכלו לבחור באיזו שתמצאו. לרשותכם – חוברות מקורות מיוחדות לחנוכה – עיינו בתוכן. ושמרו עליהן (הן אצלנו בהשאלה!) עוד בארון – קובץ מאמרים לחנוכה וספר על מנהגי חנוכה של הרב שפרבר.

1. מהדרין מן המהדרין

הסוגיה כא ע"ב, הברייתא הראשונה: 'ית"ר מצות חנוכה נר איש וביתו'... 'ואין מורידין'.

- א. השווה סוגיה זו להלכה בסופרים פרק כ' ה. שים לב להגהת הגר"א שם.
- ב. הבן את מחלוקת האמוראים בהסבר שיטות ב"ש ובי"ה. האם יש נפקא מינה (הבדל מעשי) בין ההסברים? האם יש משמעות לפסיקת הלכה בענין זה?
- ג. הבן את המחלוקת (הפרשנית וההלכתית) בין תוספות (ד"ה: 'והמהדרין') לבין הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ד ה"א הי"ב (כדאי לעיין גם בהלכה ג' ובלחם משנה שם).
- ד. שולחן ארוך אורח חיים סימן תרע"א ס"ק ב', רמ"א, ט"ז אות א, גר"א, משנה ברורה.

שאלות לעיון:

- א. מה פשר המחלוקת הפרשנית למחלוקת ב"ש ובי"ה? האם בנוסף לפער הרעיוני יש פער הלכתי בין הדעות השונות?
- ב. מה טעם המחלוקת במושג מהדרין מן המהדרין?
- ג. מהו בדיוק ההידור בדרגה הגבוהה ביותר?
- ד. מה המשמעות של פתיחת הסוגיה: **מצות חנוכה נר איש וביתו**?

2. 'אין לנו רשות להשתמש בהן'

הסוגיה כב ע"א: 'אמר רב יהודה אמר רב אסי' – כב ע"ב 'קשיא קשיא'.

- בפיוט הנרות הללו הנאמר בהדלקת נרות (עיינו בסידור) נאמר על הנרות: 'ואין לנו רשות להשתמש בהן, אלא לראותן בלבד' – האם סוגית הגמ' מסכימה עם הקביעה הזו?
- א. בדקו מה פסקו הרמב"ם והשו"ע – כיצד ניתן להסביר את הפער?
 - ב. עברו על הדעות השונות בגמרא – מה הבעיה בשימוש בנרות חנוכה? האם כל שימוש אסור?

3. הנאה והידור מצווה

לאורך דפי הגמרא מובאים הרבה דיונים הנוגעים להידור מצווה, שימוש במצווה וביזוי מצווה. עברו על הגמרא ונסו לאפיין מהו הידור מצווה (ישנם לפחות שלושה סוגים שונים של הידור) ומהו ביזוי מצווה. האם שימוש במצווה הוא ביזוי מצווה? הקטעים העיקריים בסוגיה:

- כא ע"ב 'ית"ר מצוות חנוכה....ואין מורידין'
- כא ע"ב 'אמר רבא צריך נר אחר...צריך נר אחרת'
- כב ע"א כל הסוגיה שבסעיף 2.
- כג ע"א אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים... יפה מכולם'

4. הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה

הסוגיה כב ע"ב באמצע: 'דאיבעיא להו הדלקה...כג ע"א 'באותו הנס'.

- הגמרא מתלבטת האם עיקר מעשה המצווה בהדלקת נרות היא הדלקת הנר או הנחתו בפתח הבית.
- מה המשמעות הרעיונית של המחלוקת? כיצד כל דעה תוספת את מהות מצוות נר חנוכה?
 - הגמרא משווה מחלוקת זו לשאלה האם מותר להדליק מנר לנר (כב ע"ב) – מה הקשר האם הוא מחוייב?
 - השוו את הדילמה בין הדלקה והחנה לשאלה האם צריך לחזור ולהדליק את הנר, במקרה שהוא כבה. (ראש כא ע"ב: א"ר זירא אמר רב מתנא...לשיעורא')

5. הברכות על הנרות

הסוגיה כג ע"א: "א"ר חייא בר אשי... כג ע"ב "מפי הרמאין"

- מה ההבדל העקרוני בין שתי הברכות שמברכים על הנרות? מה תפקידה של הברכה בכל אחת מהברכות?
- מה הבעיה העקרונית בלברך על נרות חנוכה? כיצד פותרים אותה?
 - בעקבות הדיון בגמרא על ברכה בעירום ועל יום טוב שני – מהם השיקולים בעד ונגד ברכה? - מהן מטרת הברכה על המצוות?
 - מדוע חצר עם שני פתחים צריכה שני נרות? כמה תשובות מובאות בגמרא? מה משמעות ההדלקה הנר בחוץ לפי כל תשובה?

6. חג האורים - חנוכה כחג חקלאי-טבעי

קראו את ההסבר של הגמרא לשני החגים הראשונים המוזכרים במשנה במסכת עבודה זרה:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ח עמוד א

מתני'. ואלו אידיהן של עובדי כוכבים: קלנדא, וסטרנורא, וקרטיסים, ויום גנוסיא של מלכיהם, ויום הלידה, ויום המיתה, ...

גמ'. אמר רב חנן בר רבא: קלנדא - ח' ימים אחר תקופה, סטרנורא - ח' ימים לפני תקופה, וסימנך: אחר וקדם צרתני וגו'. ת"ר: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפלה], כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים.

רש"י: יום הלידה - של מלך עושין כל בני מלכותו יום איד משנה לשנה ומקריבין זבחים.

אחר התקופה - היא תקופת טבת והיו עושין ח' ימים רצופין איד כדלקמן.

וסימנך - שלא תחליף לומר קלנדא קרי אותן דלפני התקופה.

אחר וקדם צרתני - אחר כתיב ברישא מתני' נמי הנך דלאחר התקופה תנא ברישא.

יום שמתמעט והולך - מתשרי ועד טבת.

מה ההבדל בין שני החגים?

- מה פירוש הסימן שנותנת הגמרא לשני החגים – אחר וקדם צרתני?
- השוו את שני החגים לנימוקים שמביאים הזקנים בצידן למחלוקת בית הלל ובית שמאי בבריתא שבסעיף 1.
- כיצד מסביר פילון את חג הסוכות? לאור פירושו, מה המשמעות של חנוכה?

פילון האלכסנדרוני על החוקים לפרטיהם חלק ב' 204 – 205
 האחרון שבחגי השנה הקרוי 'סוכות', חל בזמן השתוות הסתו. דבר זה מבליט שני לקחים: שיש לכבד את עיקרון והשוויון ולשנוא את אי השוויון, כי זה הראשית והמקור של הצדק, וזה של העוולה, זה אחי האור בלא צל וזה אחי האפלה.

ד. על המשמעות החקלאית של חנוכה ראו את המשנה במסכת ביכורים והברטנורא עליה:

משנה מסכת ביכורים פרק א משנה ו

<p>הקונה שתי אילנות בתוך של חברו מביא ואינו קורא רבי מאיר אומר מביא וקורא יבש המעין נקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא וקורא רבי יהודה בן בתירא אומר מביא וקורא:</p>	<p>ר' עובדיה מברטנורא שם מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא - דכתיב בפרשת ביכורים (דברים כו) ושמחת בכל הטוב, אין קריאה אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ושמח בהם. ומהחג ואילך, אע"פ שהרבה פירות נלקטים עד חנוכה, מכל מקום שמחת אותה שנה כבר נגמרה בחג, הלכך מביא ואינו קורא. ומחנוכה ואילך אינו מביא כלל דכתיב (שם) אשר תביא מארצך, כל זמן שמצויין בארצך, ועד חנוכה הן מצויין:</p>
---	---

ג. מדוע חוגגים את חנוכה או מהו הנס

השוו את התשובות השונות לשאלה זו במקורות הבאים

- א. בברייתא בכא ע"ב 'מאי חנוכה...'
- ב. בנוסח על הניסים בסידור
- ג. במגילת תענית (בחוברת)
- ד. בנוסח הנרות הללו, בסידור ובמסכת סופרים כ, ד.
- ה. בספר מכבים. (החוברת)
- ו. ברמב"ם הלכות חנוכה פרק ג א - ג. - על מה בדיוק נקבע חג החנוכה? נסו ליישב את הפערים.

